

MUHALEFET ŞERHİ

1. Kürt Sorunu ile süregiden çatışma arasındaki bağın koparılması:

Komisyonun **Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerinin İncelenmesi** çerçevesinde yürüttüğü çalışmayı özetlemesi ve bir hükme vardırması beklenen rapor, incelediği konuyu bir toplumsal ve tarihsel bağlama yerleştirmekten, özellikle Kürtlerin Cumhuriyetin 90 yılı boyunca sistematik olarak maruz kaldıkları, dışlama, şiddet, katliam, tenkil, sürgün ve zorla asimilasyonun, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Doğu ve Güneydoğu illerinde müzmin sıkıyönetim ve olağanüstü halin kurumlaştırdığı ve kurallaştırdığı devlet şiddetinin incelenen konu üzerindeki belirleyici etkisini söze dökmekten titizlikle kaçınarak “terör ve şiddet”in gerisindeki etmenleri aydınlatmaktan uzaklaşıyor.

Son 30-40 yılda karşı karşıya kaldığımız çatışma ile Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş paradigması arasındaki illiyeti yok sayan bu yaklaşım, yürütme ve yargıya egemen olan standart “güvenlik” yaklaşımının, “terörle mücadele” zihniyetinin komisyon raporuna da ister istemez sinmesine ve şiddete dayalı mücadele yönetmelerinin Kürt halkı ve gençleri arasında yaygın bir kabul görmesinin Kürtler’in hak taleplerinin bastırılmasıyla ve çözülmemiş Kürt Sorunu ile sıkı sıkıya bağlı olduğu gerçeğinin bir yana bırakılmasına yol açıyor.

Bununla birlikte rapor “kavramsal ve hukuki çerçeve”yi çizerken “Kürt Sorunu”nun çözümsüzlüğünün yol açtığı gerilim ve çatışma ile incelediği muazzam insani kayıplar arasında bir bağ kurmayışının da bir açıklama gerektirdiğinin farkında olarak başlangıçta kaçındığı tarihsel tanıma raporun ilerleyen bölümlerinde bir dönüş yapmaktan kaçınmıyor. Ancak “olumsuz” bir dönüş. Kürt Sorunu’nun ne olduğundan çok ne olmadığına dair bir dizi mülahaza 118 sayfadan başlayan **“1. Sorunun Temeli, Nedenleri ve İsimlendirilmesi”** başlığı altında kendilerine yer buluyor.

Bu konuda iki temel yaklaşım dikkati çekiyor. Birincisi, raporunun konusunun “Kürt sorunu” olmaması dolayısıyla “terörden kaynaklı yaşam hakkı ihlallerini” araştırırken böyle bir kavramsallaştırmaya ihtiyaç olmadığı yaklaşımı. Ancak rapor incelenen ihlallerin üzerinde cereyan ettiği toplumsal-tarihsel arka-plandan ne kadar uzaklaşmak istese, konuyu salt fiziki çatışmanın sonuçlarına odaklamaya ne kadar çaba gösterse de bu bağlam tanık anlatımlarından, bizzat tanıkların ve kayıpların aidiyetlerinden başlayarak incelemenin her aşamasında tabir caizse topraktan fırlıyor. Nedenleri üzerinde durulmayan ve daha çok güvenlik eksenli, zaman ve mekândan münezze, “devlet-suçlu” karşıtlığı içinde ele alınan soyut “terörizm” tanımı konuyu doğru bir şekilde analiz etmeyi hemen hemen imkansızlaştırıyor. İncelediği alanı ele alırken de ister istemez hak ihlallerini asimetrik bir tarzda sergilemekten kaçınmıyor. Ancak sonuçlar bölümüne baktığımızda bu “güvenlik” yaklaşımından hiçbir zaman kendiliğinden doğmayacak, görünmeyen bir sosyo-politik arka plan varsayımını ön gerektiren “çözüm” önerilerinin bu güvenlik yaklaşımını berhava ettiğini görüyoruz. Zaten raporu beyhudelikten kurtaran, onu geleceğe dönük kimi kurucu unsurlarla bezeyen de bu örtük kabul.

İkinci yaklaşım ise, hükümet sözcüleri ve danışmanlarınca 2011'den beri ifade edilmeye başlanan "Kürt Sorunu" yoktur, Kürtlerin sorunları vardır" ya da bunun bir varyantı olan "PKK Kürtleri temsil etmiyor", " en çok Kürt'ü AKP temsil ediyor" yaklaşımıdır. Gazeteci Cengiz Çandar'ın TESEV için hazırladığı "Dağdan iniş-PKK Nasıl Silah Bırakır/Kürt Sorunu'nun Şiddetten Arındırılması" başlıklı raporda bu yaklaşımın analitik bir değerden yoksun, bir klişe olduğu şu şekilde ifade ediliyor:

"Yıllar boyu, bir klişe genel kabul gördü: 'Kürt Sorunu ile PKK ya da 'terör sorunu' aynı değildir (...) PKK, neden değil, sonuçtur (...) Kürt Sorunu, PKK yokken de vardı. PKK, Kürt Sorunu'nun çözülmemiş olmasının sonuçlarından biridir ve dolayısıyla, Kürt Sorunu'nu çözüme girişi, PKK'yle mücadeleden ayrı yada bağımsız olarak ele alınmalıdır...'

"Farklı şekillerde ifade bulan ve ilk bakışta doğru görünen bu yaklaşım, bugün geçerliliğini yitirmiştir. Çünkü PKK çözülmeden, dolayısıyla onun tartışmasız ve rakipsiz 'tek otoritesi' konumundaki Abdullah Öcalan'ın durumu ele alınmadan ve PKK'nin silahlarını bırakması sağlanmadan, Kürt Sorunu'nun çözülebilmesi imkânsızdır." (Tesev Raporu/Cengiz Çandar/Dağdan iniş-PKK Nasıl Silah Bırakır/S. 19-20)

Çandar, temsil iddialarını da şu belirlemeyi temel alarak değerlendiriyor:

"Zübeyir Aydar, aynı görüşmede, PKK'nin 'isyancı yanı'na gönderme yaparak ve görüşme tarihinde iktidarda olan AK Parti'nin (2007-2010 yasama döneminde) '75 Kürt milletvekiline sahip olduğu' söylemini hatırlatarak, '75 değil, 100 olsa fark etmez. Mesele Kürtleri kimin temsil ettiği değil. Kürt isyanını temsil edenler önemli' sözleriyle 'Kürtlerin temsili' konusuna da değinmiştir. (Tesev Raporu/Cengiz Çandar/Dağdan iniş-PKK Nasıl Silah Bırakır/S. 26)

2. İsyanın terörizm olarak adlandırılması:

Raporun sorunlu bir diğer yanı "terörizm" bahsinde politik, yasal, bilimsel bir tanım ortaklığı olmadığına dair vurgusuna rağmen ısrarla meseleyi terörizm olarak adlandırma çabasıdır. "Terörizm" tanımının tarihsel ve konjonktürel olarak değişebildiğini, her ülkeye her politikaya göre farklılık gösterdiğini belirtmekle beraber rapor Türkiye'deki çatışmanın terörizm tanımına uyduğunu iddia etmektedir.

Şiddet veya silahlı mücadelenin her türünün terörizm olarak adlandırılması hükümetlerin şiddet tekeli acımasızca kullanmalarına ve karşı karşıya kalınan sorunların "suç" ya da "vatana ihanet"e indirgenerek ezilmesinin meşrulaştırılmasına yardımcı olmak dışında hiçbir sosyo-politik ya da analitik değer taşımaz. Öte yandan bu tanımın mevcut Terörle Mücadele Yasası'na dayandırılmasıyla birlikte rapor, yalnızca silahlı çatışmayı değil, TMY kapsamında suç ilan edilen her şeyi, politik partilerin, derneklerin, gazete ve dergilerin faaliyetlerini de yaşam hakkı ihlalleri kapsamında "terörizm"le ilişkilendiren söylemlere yer vermekten kaçınmamaktadır.

Türkiye’de süregiden ve raporda sunulan sayılara göre en az 35 bin insanın hayatına mal olan çatışmayı “terör” ve “terörizmle mücadele” diye tanımlamak sorunu bir askeri-polisiye çerçeveye sıkıştırmayı kaçınılmazlaştırmakta, ister istemez raporu başlıca kavramsal cephaneliğini güvenlik eksenli yaklaşımlardan devralmaya zorlamaktadır.

Oysa isyan tanımı sorunu tarihsel bir bağlam içinde anlamayı, yarattığı tahribatın mahiyetini çözümlmeyi ve çözüm olanaklarını araştırmayı mümkün kılan bir kavramsallaştırmadır. 1984’ten bu yana bu çatışmayla birinci elden muhatap olan Genelkurmay Başkanlarından Necdet Üruğ 1980’lerde çatışmanın “etnik boyut”una dikkat çekerek “Kürt Sorunu” ile “çatışma” arasındaki bağları kamunun dikkatine getirmiş, Doğan Güreş en büyük insani kayıpların verildiği 1990’lar ortalarında çatışmayı “düşük yoğunluklu çatışma” olarak nitelemiş, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel “29. Kürt isyanı” değerlendirmesini yapmıştı. Görüldüğü gibi isyan ile Kürt Sorunu nitelemeleri ve her ikisi arasında bir illiyet kuran yaklaşım zorunlu olarak taraflı bir yaklaşım değil, çatışmanın mahiyetini aydınlatmaya yönelik bir yaklaşımdır. “İsyan” nitelemesi bir tür “ayaklanma bastırma” faaliyetine olduğu kadar bir tür “müzakere” faaliyetine de yol gösterebilir. Ancak rapor “terörizm” nitelemesine sıkı sıkıya bağlanarak, süregiden çatışmayı anlamlandırmaktan uzaklaşmaktadır.

Sadece şu sayısal veriler bile bu adlandırmanın neden ötürü hiçbirsey açıklamadığını ortaya koyar. Genelkurmay başkanları ve Savunma Bakanlarının sık sık tekrarladıklarına göre 1984’te çatışma başladığından bu yana ordu “terörizmi” 6 kere bitirmiş, yani PKK’nin 5 bin kişilik daimi silahlı gücünün 6 katı isyancı öldürmüş ama “terörizm”in 7. kez doğmasına engel olamamıştır.

Associated Press haber ajansının yaptığı bir araştırmaya göre “11 Eylül 2001’den 11 Eylül 2011’e değin 44 ülkede 119 bin 044 kişi terörizm suçlamasıyla tutuklandı ve bunlardan 35 bin 117’si mahkum oldu. Bu 35 bin 117 mahkûmiyetin yarısından fazlası, muhalif hareketleri susturmak için anti-terör yasalarını kullanmakla suçlanan iki ülkeden geldi: Türkiye ve Çin. Sadece Türkiye dünyadaki "terörizm"le bağlantılı mahkûmiyetlerin üçte birini karara bağladı: 12 bin 897." Şu anda da Türkiye cezaevlerinde 10 bin dolayında “terör” suçlusu var. Bu kadar çok “terörist”, aslında bir azınlık komplosundan ibaret olan “terörizm” tanımının içine sığmaz. Bu kavram hiçbir şeyi açıklamaz. Güvenlik aygıtının karşı karşıya kaldığı olgu yasalarla ihtilaf halinde olsa, şiddete başvursa, yaşam hakkı ihlallerine yol açsa da bir “terörist” komplo değil, 30 yıl içinde kendini 6 kez büyüten bir toplumsal-politik arka plan üzerinde yayılan bir isyandır. Bu açıdan Cengiz Çandar’ın araştırmasında sunulan *Uluslararası Terörizm ve Güvenlik Araştırmaları* internet sitesinde, “terörizm” ile “isyan” farkı konusunda dikkate değer bir tanım ortaya koyuyor:

“Kilit önem taşıyan fark, isyanın bir hareket, yani özel bir amaca yönelik siyasi çaba anlamında bir hareket olmasıdır. Bu özelliğiyle, her ikisi de siyasi hareketin hedeflerine yönelmesine imkân veren yöntemler olmakla birlikte, hem gerilla savaşından hem de terörizmden ayrılır. Bir diğer fark, terörizminden farklı olarak, isyanları meydana getiren eylem ve operasyonların amacıyla ilgilidir. İsyân veya gerilla savaşında terörü mündemiç kılan hiçbir şey yoktur. Bununla birlikte, bazı başarılı isyanlar ve gerilla kampanyaları terörizme ve terör taktiklerine başvurmuştur. Bazıları ise terör taktikleri

ve terörizmin başlıca yöntem haline geldiği çatışmalara dönüşmüştür. Buna karşılık terörizmi kesinlikle reddeden isyanlar da vardır. [...]

“Bir isyanın hedefi, esas olarak, işbaşındaki hükümete, denetimindeki toprakların tümünü ya da bir bölümünü kontrol edebilmek ya da siyasi iktidarı paylaşmak için onu siyasi tavizlere zorlamak amacıyla kafa tutmaktır. İsyancılar nüfusun bir bölümünün aktif ya da zımnî desteğine ihtiyaç duyar. Bir terör grubu buna ihtiyaç duymaz ve nüfusun büyük bölümünün aktif desteğini, hatta sempatisini nadiren kazanır. [...]

“Teröristler, kural olarak, hükümet güçleriyle doğrudan temastan kaçınırlar. Bir gerilla gücünün ise bir muharip güçle doğrudan temastan kazanacakları vardır. Hükümetin askeri gücüne etkili biçimde karşı koyabileceğini bu sayede kanıtlamak ister. Terörist bir grubun öyle bir çatışmadan kazanacağı hiçbir şey yoktur. [...](Tesev Raporu/Cengiz Çandar/Dağdan iniş-PKK Nasıl Silah Bırakır/S. 28-29)

Aynı araştırmada “İsyancı ile terörizm farkı”na ilişkin dikkati çeken tanımlardan biri, ABD Savunma Bakanlığı’na aittir. Bakanlık, ABD Askeri Akademisi’nde [US Military Academy] eğitim amaçlı kullanılmak üzere hazırlanan el kitabında iki kavram ve eylem biçimi arasındaki farkları şu şekilde açıklamaktadır:

Biz [ABD Savunma Bakanlığı], doktrinde, terörizmi, hükümetleri ya da toplumları genellikle siyasi, dini ve ideolojik amaçlar doğrultusunda zorlamak ve sindirmek niyetiyle korku uyandırmak için hesaplı biçimde şiddetle tehdit etmek veya şiddet kullanmak olarak tanımlıyoruz.

Biz [ABD Savunma Bakanlığı], doktrinde, isyanı, amaçlarına ulaşmak için yıkıcı faaliyetlere, sabotaja ve silahlı çatışmaya başvuran örgütlü bir direniş hareketi olarak tanımlıyoruz. İsyancılar normal olarak yürürlükteki toplumsal düzeni yıkmaya ve ülke içinde iktidarı yeniden paylaşmaya çalışırlar. İsyancılar, (1) Mevcut hükümeti, ardından bir toplumsal devrim gelmeksizin, devirmeye (2) Bir devletin sınırları içinde ulusal özerk bir bölge kurmaya (3) Bir işgal gücünü geri çekilmeyek için zorlamaya (4) Daha alt düzeyde şiddete başvurarak, elde edilmesi mümkün olmayan siyasi tavizler koparmaya da çalışabilirler. (Tesev Raporu/Cengiz Çandar/Dağdan iniş-PKK Nasıl Silah Bırakır/S. 29)

3. Yorumların olgulara üstün gelmesi:

Raporun yöntemsel kusurlarından biri de dinlenen kişilerin olgusal gerçeklikle ilgili anlatımlarından çok, raporun omurgasını oluşturan mantığı dillendiren yorum sahiplerinin anlatımlarına yer vermesidir. Denebilirse eğer, rapor kendi söylemek istediği sözü kurmuş bunu destekleyen fikir ve yorumları da kurgunun gerektirdiği yerlere yerleştirmiştir. Oysa yapılması gereken bütün anlatımların ortaklaşa saptanacak ölçütlere göre elenmesi, değerlendirilmesi ve dönüm noktalarını aydınlatacak olanlarla öyle olmayanların ayrıtılarak rapora yerleştirilmesi olmalıydı. Bu çerçevede diğerlerinin neden ikincil kılındığı tartışılmaksızın omurgasını “terörle mücadele” bakış açısını savunan yorumcuların anlatımlarının oluşturması, raporun hakkaniyetli bir değerlendirmede bulunmasını

olanaksızlaştırmaktadır. Bu kapsamda Ümit FIRAT, Doç. Dr. Hüseyin YAYMAN, Prof. Dr. Vedat BİLGİN, Prof. Dr. Ümit ÖZDAĞ, Prof. Anıl ÇEÇEN, Kemal BURKAY ve İbrahim GÜÇLÜ'nün anlatımları rapora asıl rengini vermekle, onun kapsayıcı ve açıklayıcı bir karakter kazanmasını ve bir çözüm dinamiği oluşturma imkanını son derece zayıflatmıştır.

4. Yaşam hakkı ihlalleri çerçevesinde asimetrik değerlendirmeler:

Rapor yaşam hakkı ihlalleri konusunda kavramsal çerçeveyi çizerken uluslar arası literatürde yaşam hakkı ihlalinin aslen devlet ve onun kolluk güçleri aracılığı ile yurttaşlara karşı işlenen ihlaller olduğu ilkesini yeterince vurgulamayarak kişiler arasında ve kişilerle devlet arasındaki ilişkilerde yer alan yaşam hakkı ihlallerini aynı çerçevede değerlendirmiştir. Öte yandan süregiden isyanı “terörizm” olarak nitelerken de PKK tarafından işlendiği ileri sürülen, bir bölümünün PKK tarafından özür dilenerek üstlenildiği yaşam hakkı ihlallerini “savaş hukuku” ihlalleri içerisinde ele almak olanağını reddetmiştir.

Raporda PKK'nin işlediği iddia edilen yaşam hakkı ihlalleri de devletin tabi olması zorunlu kurallar ile aynı bağlam içinde değerlendirilmektedir. Oysa ihlal bir “yasa ve düzene uymama”(TDK/Büyük Türkçe Sözlük) durumudur. PKK'nin doğası gereği mevcut yasa ve düzene uymayacağı verili olduğuna göre bu iddia onun en azından savaş kurallarına uyması gerekliliğinin de iddia edilmesi öngerektirir. Buysa hukuksal mevzuatın Cenevre Sözleşmeleri ve ek protokollerine göre düzenlenmesini icap ettirirdi.

Raporun böyle bir kabulü olmadığına göre PKK tarafından gerçekleştirilen ve ölümle sonuçlanan eylemler insan hakları hukuku bakımından “yaşam hakkı ihlali” olarak değil, Türk Ceza Kanunu çerçevesinde değerlendirilebilecek suçlar kapsamına girer. Oysa raporda da yer verilen, faili meçhuller, gözaltında kayıplar, yargısız infazlar, zorla göçettirme, mala el koyma, köy yakma gibi eylemler sırasında gerçekleşen yaşam hakkı ihlalleri devletin vatandaşlarının yaşam hakkını koruması yükümlülüğünün ihlalden doğan devlete özgü ihlallerdir. Ne yazık ki, rapor bu ihlallere PKK'ye mal edilen ihlaller ölçüsünde önem vermemiş ve halkın uğradığı kayıpların büyüklüğü ve TSK tarafından işlenen savaş hukuku ihlallerinin kısıcılığı ile yeterince ilgilenmemiştir.

İnsan Hakları Vakfı 'ndan Coşkun Üsterci'nin komisyondaki anlatımı sırasında ortaya koyduğu kriterlere raporda yer verilmemiş olması bu bakımdan semptomatiktir. Üsterci şöyle diyordu:

“(…) Ben insan hakları nedir kavram dersi verecek değilim ama insan haklarının bir dikey, devlet ile yurttaş arasında bir de yurttaş ile yurttaş arasında boyutu vardır. İnsan hakları savunucuları dünyanın her yerinde devlet ile yurttaş arasındaki ilişkiyi düzenlemeye çalışır. Biraz önce Hocam o kadar güzel tarif etti ki totaliter rejimlere yol açan Hobbes'un modern devlet tanımı... Çünkü şiddet tekeli devletin elindedir ve başka dünyada hiçbir güç böylesi bir şiddet tekelinin elinde korunmaz ve toplum bunu kendisine dönmeyeceğini düşünerek, varsayarak devreder. Nedir burada koruyucu olan? Hukuktur, meşruiyettir. Eğer hukuk ve meşruiyet olmazsa bumerang gibi o devlet her an yurttaşına karşı şiddet tekelini kötü bir şekilde uygular ki tarihte de bunun birçok örneklerini görmüşüzdür. Bütün totaliter rejimler, sağcısıyla, solcusuyla

totaliter rejimler, faşizmleriyle, komünizmleriyle bu türden ihlalleriyle yaşatmışlardır. Dolayısıyla savunucu devletini çünkü başka tür bir güç yoktur devleti kontrol edecek. Sivil toplum örgütünün görevi budur. Öbür türlü, yurttaş arasında çeşitli grupların gerçekleştirdiği ihlali zaten Ceza Yasası çerçevesinde takip etmek, kontrol altına almak, varsa cezasını vermek, açığa çıkarmak devletin zaten görevidir. Devlet de bunu yapıyor ama bunu yaparken ihlal yapıyor, dolayısıyla... (25.01.2012/Komisyon Tutanaklar/TİHV Yönetim Kurulu Üyesi Coşkun Üsterci/s.32)

5. “Öldürme hakkı”na aşırı vurgu:

Rapor ilk bölümde gayri meşru-meşru şiddet ayrımı yaparak, devletin şiddet kullanmasını hukuki olarak gerekçelendirmektedir. Bu gerekçelendirmenin “öldürme hakkı”na ilişkin açıklamaları raporun kurgusunun güvenlik algısına dönük olduğunun ilk göstergesidir. Bu meşru şiddet algısı aynı zamanda faili meçhuller ve yargısız infazlar konusunda da devletin en önemli dayanaklarından biri olmuştur. “Terörle mücadele ediyoruz denilerek” raporda da kısmen belirtilen faili meçhuller, gözaltında kayıplar, yargısız infazlar ve köy boşaltmalar gerçekleştirilmiş kontrgerilla eylemlerine bu yüzden ihtiyaç duyulmuştur. Devletin içindeki kötü unsurlar, münferit vakalar veya derin devlet diye tarif edilen olgular kendini hep bu meşru zemine dayandırmıştır. Bu çerçevede raporun 25. Sayfasında yeralan 3713 sayılı TMK’nın Ek 2.maddesinde yapılan değişikliğin olumlu gösterilmesi de bir çarpıtmadan ileri gitmemektedir.

Hükmün eski hali:

“Terör örgütlerine karşı icra edilecek operasyonlarda teslim ol emrine itaat edilmeyerek silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde kolluk kuvveti görevlileri, failleri etkisiz kılmak amacıyla doğrudan ve duraksamadan hedefe karşı ateşli silah kullanmaya yetkilidirler”

Burada metinden anlaşıldığı üzere silah kullanma halini “teslim ol emrine itaat edilmeyerek silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde” diye tanımlayarak 2 şart konulmuştur teslim ol emrine itaat etmemek ve silah kullanmaya teşebbüs etmek. Oysa hükmün yeni halinde “teslim ol” emrine itaat edilmemesi veya silah kullanmaya teşebbüs edilmesi halinde” şartı getirilerek teslim ol emrine itaat edilmemesi silah kullanma için yeterli kabul edilmiştir.

Bu olumlu değil aksine silah kullanmayı kolaylaştıran bir değişikliktir. Özellikle son yıllarda sokakta polislerin ateş açması sonucu öldürülen Şerzan Kurt, Baran Tursun, Çağdaş Gemlik, Soner Çankal ...vb yaşam hakkı ihlallerinin hepsinin bu maddeden kaynaklandığı, polislerin silahsız savunmasız kişilere karşı ateş etmesinin sonucu ölümlerin gerçekleştiği tüm kamuoyunca bilinmektedir. Açılan davalar da ise yargılanan polislerin en önemli argümanı “dur ihtiarına uymadı, teslim ol çağrısına uymadı” olmuştur.

6. “Günah keçisi” JİTEM:

Rapor, devletin işlediği hukuksuzluklar, faili meçhuller, gözaltında kayıplar vb. olayların hemen hemen tümünü JİTEM üzerine yıkarak JİTEM ve Devletin resmi birimleri arasında hiçbir ilişki yokmuş izlenimi doğmasına yol açıyor. Çokça vurgu yapılan “90’ların karanlık

günleri”nde yapılan tüm hatalar devletin içindeki çetelere ve derin güçlere havale edilerek bunun terörle mücadele stratejisinin bir parçası olduğu ve bizzat devletin valileri, güvenlik güçleri, olağanüstü hal bölge valileri ve o sıralarda ittifak kurulan yada göz yumulan Hizbullah tarafından yapıldığına dair herhangi bir değerlendirme yapılmıyor. İnsan kaçırma, tehdit, yargısız infaz, işkence vakalarının çoğunun devlet görevlileri tarafından bizzat yapıldığı bunların her zaman devlet tarafından korunduğu kollandığı gerçeğinin unutulmaması gerekir. Şemdinli’de 9 Kasım 2005’te Umut kitabevinin bombalanması ardından dönemin Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt’ın bombacı için “tanırım iyi çocuktur” demesi veya 1990’lı yıllarda Terörle Mücadele şubesinde çalışmış olan Sedat Selim Ay’ın birçok işkence iddiasına veya hakkında AİHM’de 2 mahkumiyet kararı çıkmasına rağmen İstanbul Terörle mücadele müdür yardımcısı olması, Hrant Dink Cinayeti’nde “örgüt yok” kararını onaylayan eski Yargıtay üyesi Mehmet Nihat Ömeroğlu’nun meclis çoğunluğu tarafından Ombudsman seçilmesi halen bu korumanın kalkmadığının göstergeleri olarak görülmelidir.

Raporda “90’ların karanlık günleri” birer kabus gibi gösterilirken bugünlerin iyi olduğu varsayımına dayanılıyor oysa “demokratikleşme sağlandı” denmesine rağmen cezaevlerindeki Kürt siyasal tutuklularının sayısı 10 binlere yaklaşmış durumda. Gazeteciler, avukatlar, öğrenciler, sendikacılar terörle mücadele adı altında tutuklanarak cezaevine gönderilmeye devam ediliyor. Uzun tutukluluk süreleri, polis fezlekelerine dayanan yargılamalar, mahkemelerdeki hukuksuzluklar, hukukun üstünlüğüne değil kanunun üstünlüğüne göre verilen hükümler halen anti demokratik uygulamalar olarak devam ediyor. Kısaca devlet toplumsal muhalefete “90’larda öldürüyorduk, şimdi tutukluyoruz halinize şükredin” diyor.

Raporun 148. Sayfasında “Komisyonda dinlenen Olağanüstü Hal Bölgesi Eski Valisi Gökhan AYDINER bu konudaki sorular üzerine bu tür terörle mücadele sırasında kural tanımayan ya da kural dışına çıkan kamu görevlileri olmuş olabileceğini ancak Olağanüstü Hal Bölge Valiliği müessesesinin bunları normale taşımada önemli rol oynadığı yönündeki düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir;” sözü üzerinde durmak gerekirse sadece raporun verilerine bile dayanılarak Olağanüstü hal bölge valiliğinin yürürlükte olduğu 1987-2002 yıllarını veri alırsak sayfa 74’de tablo 20’de gösterilen faili meçhul cinayetlerin en fazla bu dönemde ve bölgede gerçekleştiğini görebiliriz.

Sayfa 77’de faili meçhul cinayetlerle ilgili ifade edilen “...Ancak itibar edilmesi gereken İçişleri Bakanlığı resmi verilerine bakıldığında sivil toplum örgütlerinin elinde bulunan faili meçhullerle ilgili verilerin gerçek rakamların yansıtmadığı,...” ifadesinin özellikle faili meçhul cinayetlerin tarafı olduğu iddia edilen İçişleri bakanlığı verilerinin itibarlı sayılması konuyla ilgili bir tarafsızlığa yol açmıştır. Bilindiği gibi faili meçhul cinayetlerle ilgili en önemli iddia bunun devletin güvenlik güçlerinden veya onların göz yummasından kaynaklı olduğu iddiasıdır. Bu, raporun çeşitli yerlerinde kısmen de olsa yer almıştır, bu yüzden İçişleri bakanlığının bu konudaki verilerinin itibarlı sayılması doğru değildir.

Sayfa 74’de 6904 “terör ve terör bağlantılı hayatını yitirmiştir” kavramı yerine “devletin sorumlu olduğu suçlar” olarak nitelendirme yapmak gerekir.

7. Tarihsel bağlam yoksunluğu:

Siyasal şiddet konusunda rapor oldukça içine kapanık ve tek ülke örneğinden hareket ediyor. Dünya tarihselliğinden uzak ve sanki böyle bir durum sadece bu topraklarda varmış gibi davranıyor. Latin Amerika'dan, Vietnam'a, İngiltere'den, İspanya'ya kadar birçok benzer örnek varken rapor bunlardan kaçınıyor. Diğer ülke deneyimlerinde barış veya çözüm dinamikleri veya savaşın bilançosunun çıkarılması konusunda herhangi bir saptama yapmayarak bu biricik olduğunu varsaydığı sorunu kendi içinde çözmeye çalışıyor. Dünyada tek başına bir Türkiye tablosu çiziyor, klasik dost-düşman ikilemini kullanarak "dış mihraklar" ın işi olan bu "terör belası"nın dışsal yönünün meselenin esası gibi konmasını sağlıyor. Tabii ki hiçbir somut veriye dayanmayan "ermenî kökenli" tezleri de olgusal gerçeklik olarak gözler önüne seriyor. İçsel dinamikler ve nedenler hak arayışları, eşitlik, sömürü, red, inkar, asimilasyon yerine dış destekli "maşa örgüt" tezi kuvvetlendirilmeye çalışılıyor. Bütün bunlar yukarıda da belirttiğimiz gibi meselenin anlaşılmasını, doğru kavranmasını, doğru çözüm yolları bulunmasını engelleyen yolun üzerindeki taşlar olarak önümüze çıkıyor.

8. PKK'nin tek boyutlu analizi:

Raporun PKK analizi ise tamamen istatistiki veya polis kolejinde okutulan "terör dersleri" çapını aşamayacak boyutta. Kürdistan'ın dört parçasında etkili, Avrupa'da yaygın, bölgede geniş bir halk desteği bulabilen örgüt hakkında psiko-sosyal değerlendirmeler yapılarak anlaşılmaya çalışılıyor. Bu da raporun sorun kaynağı olarak tespit ettiği özneye yaklaşımın tüm sayfalarda sadece bir "silahlı terör örgütü" algısından hareket etmesine sebep oluyor. PKK'nin çıkış ve halk arasında kitleleşme dinamiklerini anlamlandıramayan rapor aslında yıllardır söylenen "eğitim şart, sorun ekonomik" denklemi dışında bir algının ötesine geçemiyor. Örgüte katılım nedenlerini de bu denklem üzerinden kurarak çözümün en önemli sacayağını da bunun üzerine oturtuyor. Raporun tümünde bir "kandırılmış fakir aile çocukları" edebiyatı var. "Beyin yıkama" da bunlardan biri. Raporun bazı yerlerinde para karşılığı gerillacılık yaptıkları bile söyleniyor. 30 yıldır dağda silahlı mücadele veren bir örgüt için sadece bu yaklaşımla sürdürülebilir bir hayat olmayacağı ortada.

Oysa kimlik hakları, anayasal haklar, kültürel ve siyasi haklar konusunda birçok şey söyleyen örgütün perspektifi görmezden gelinerek meseleye "uzaktan" bakıldığıнын en önemli göstergeleri ortaya çıkıyor.

Raporun PKK değerlendirmesi kısımlarının özellikle Kemal Burkay, İbrahim Güçlü ve Ümit Fırat tarafından yapılan değerlendirmelerde PKK-derin devlet, MİT hatta Ergenekon bağlantıları konusunda çokça ifadeye rastlıyoruz. Bu ifadelerin hepsinin Kürt hareketinin ana eksenî dışında kalan isimler tarafından dile getirilmiş olması ve hiçbir veriye dayandırılmadan söylenmiş olması sorunun çarpıtılmasına ve raporda ifade edilen 22.101 ölü ele geçirilen gerilla sayısını açıklamaktan uzak. Daha da önemlisi bu saptamalara dayanarak komisyonun herhangi bir araştırmaya, derinleştirmeye gerek bile duymaması bunların sadece birer karalama olduğunu, komisyonun kendisinin de kabulü manasına geliyor. Paradoksal bir şekilde ifade edilen Devlet-PKK ilişkisinin dolayısıyla devletin kendi kurumlarına karşı bir "yıkıcı güç" kurması ihtiyacının nereden kaynaklandığı, nesnel, konjonktürel nedenlerinin ne olduğu konusu açıklık kazanmazken klasik "komplocu" tezlerin de burada alan bulduğunu gösteriyor. Devlele ilişkili bir örgütün bu kadar üyesinin devlet tarafından öldürülmüş olması açıklamaya muhtaç bir veri olarak duruyor.

Raporda çok sayıda kullanılan Polis Akademileri(USTAM) araştırmaları güvenlikçi ve meseleye uzak yaklaşımlar ifade ediyor. Sayfa 158’de PKK-Tamil kaplanları benzetmesi tamamen mesnetsiz. Çünkü PKK bu konuyla ilgili defalarca açıklama yaparak iki ülkenin fiziki, sosyal, ekonomik, coğrafi yapısının benzemediğini ifade etmiş o yüzden de model alınamayacağını belirtmiştir.

9. BDP ve öncellerinin kriminalizasyonu:

Raporun çeşitli sayfalarında BDP, DTP, HADEP’le ilgili yoruma dayalı yargılar bulunmaktadır:

Sayfa 50: *“PKK’nın ayrıca KCK yapılanması ile “kent merkezli örgüt”e dönüşmeye çalıştığına vurgu yapılmaktadır. PKK’nın, kırsal ağırlıklı bir örgüt iken KCK yapılanmasıyla aynı zamanda kent merkezli bir terör örgütüne dönüşmeye çalıştığı anımsatılan raporda, Demokratik Toplum Kongresi, Siyaset Akademileri, Öz Savunma Birlikleri, Kent Meclisleri ve Demokratik Yurtsever Meclisi içinde kritik yapılar olduğu, bunların yanında Eğitim Destek Evleri, Özgür Yurttaş Dernekleri gibi yapıların elaman kazanmak için oluşturulduğu belirtilmektedir.”*

Burada onlarca sivil toplum kuruluşunun, demokratik derneğin ve BDP’nin katılımcısı olduğu, eş başkanlığını milletvekilleri Ahmet Türk ve Aysel Tuğluk’un yürüttüğü Demokratik Toplum Kongresi’nin, parti okulu olarak kurulan ve akademik siyasal çalışmaların yürütüldüğü siyaset akademileri, halkın demokrasiye doğrudan katılımını sağlamak, yereldeki sorunların merkezileşmesini sağlamak amacıyla kurulan kent meclislerinin de polis felekelerinde olduğu gibi TBMM raporunda da kriminalize edilmesi bir suç unsuru gibi gösterilmesi doğru değildir.

Sayfa160: BDP’nin zorla oy topladığı ima ediliyor.Ancak raporun çokça ifade ettiği 90’ların en karanlık günlerinde;özel timin sandık başında beklediği, açık oy gizli sayım yöntemlerinin uygulandığı, helikopterle sandık kaçırmaların yapıldığı, “HADEP’e 1 oy çıkarsa köyünüzü yakarız” tehditlerinin yapıldığı günlerde gerçekleştirilen seçimlerde bile halk bu parti ve geleneğine kitlesel oy vermekten çekinmemiştir.

Sayfa 181: *“...PKK’nın yaptığı bu olay nedeniyle BDP’li Ahmet TÜRK ve Aysel TUĞLUK’un kendilerinden özür dilemeye geldiğini ve BDP’nin örgütün içinde olduğuna dair yorumunu da şu şekilde belirtmiştir;...”*

Burada olay anlatımında Ahmet Türk ve Aysel Tuğluk’un ifadelerine atıfta bulunulması ile buradan çıkararak BDP’nin örgüt içinde olduğunu belirtilmesi apayrı şeyler. Komisyonunda dinlenen kişilerin yorumların Raporda kabul görmesi sorunu burada da kendini gösteriyor. Zübeyr Aydar’ın yakın zamandaki açıklamalarına bile bakmak yeterli “BDP her şeyi bilemez o ayrı biz ayrı”

Sayfa 184: *“Örgüt, 2008 tarihinde halkın içinde daha önceki yaptığı hataları bir şekilde halkın tarafından affetmeye çalıştı. Demin arkadaşın dediği gibi DTP’nin aracının şeyiyle ilgili şehit aileleriyle birebir görüşmeye başladılar.”*

Burada DTP aracıyla yapılan bir faaliyetten sözediliyor. Ancak içeriğinin ne olduğu anlaşılıyor. Örgütün DTP aracını kullandığı ise mesnetsiz bir iddia.

Sayfa 185: *“...PKK sempatanları, DTP’deki yandaşları”*

Burada da yine DTP-PKK ilişkisi yorumlar üzerinden kuruluyor.

Sayfa 210: *"...Gaziemir BDP İlçe Başkanının 5-6 arkadaşıyla beraber oğlunun şehit olduğu gece kendisini sorguya çektiğini ve cenazesine tören yapmamasını ve Kadifekale Şehitliğine değil de Gaziemir sivil mezarlığına defnetmesini istediklerini, Gaziemir'de kendileri tören tertip edeceklerini ve BDP İzmir İl Başkanının da gelerek basın açıklaması yapacaklarını söylediklerini,..."*

Böyle bir ifade yer aldığına göre "sorguya çekmek" kavramının da açıklığa kavuşturulması gerekir.

Sayfa 234: *"...O Meclise çıkıp onu savunanların, dışarıda onu savunanların kesinlikle karşısında Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, 70 milyon insan var, bunu unutmayın, 70 milyon. O oradan çıkmayacak..."*

Burada BDP kastedilerek bir ifadede bulunuluyor. Bu 70 milyonun içinde BDP'ye oy veren seçmenler var mı yok mu metinden anlaşılmıyor.

Sayfa 272: *"...Parlamentoda grubu bulunan bir parti var, PKK'nın partisi..."*

BDP'nin PKK'nın partisi olduğu söylene de PKK'nin kendisinin zaten bir parti, Kürdistan İşçi Partisi olduğu unutuluyor.

Sayfa 274: BDP kastedilerek *" ... bu kadar PKK'lılaşan bir partiyle nasıl çözüm bulacağız.."* ifadesinde geçen PKK'laşma ile ilgili raporun yazıldığı dönemde PKK'nin kurucusu, genel başkanı olan Abdullah Öcalan'la yani bizzat PKK ile çözüm arayışı içine girilirken BDP ile çözüm bulunamayacağı varsayımının hiçbir politik, tarihsel anlamı yoktur.

10. Raporda TBMM dinlemeleri dışında ziyaret edilen yerler için önce valilik tarafından verilen "ilin terör profili" bilgilerinin aynen rapora alınmış olması İnsan Hakları Komisyonu raporu açısından tek taraflı bir değerlendirmeye neden olmuştur. O ilde bulunan İnsan Hakları örgütleri ve derneklerden bilgi alınabilir böylece objektif olma iddiasında bulunulabilirdi. Ayrıca devlet tarafından yapılan ihlallerin hiçbirinin bu valilik değerlendirmelerinde olmadığını görüyoruz. Bu da güvenlikçi yaklaşımın ve devleti koruma refleksinin etkin olduğunun göstergesi.

Sayfa 98'de ifade edilen Tunceli terör profili "nüfusun tamamına yakını Türkçe biliyor. Zazaca ve Kürtçe de konuşuluyor" ifadesinde sanki sözkonusu ilde Zazaca ve Kürtçe konuşanlar azınlıkta Türkçe bilenler çoğunlukta gibi bir anlam çıkıyor. Oysa hiçbir araştırmaya gerek duymadan Tunceli'de 2. Dilin Türkçe olduğunu ifade etmek gerekir. Valilerin de yaşadıkları ili ne kadar tanıdığı sadece bu örnekte bile görülebilir.

11. Sayfa 186'da yeralan Orhan Miroğlu'nun kitabında ifade edilen Musa Anter'den haraç istenmesi konusuyla ilgili olarak Dicle Anter bunu 30.01.2013'de Ezgi Başaranın yazısında açıklamıştır.

"Babamın sanki PKK'ya yaranmaya çalışan, siyaseten zayıf biriymiş gibi gösterilmesi beni çok öfkeliendirdi. Evet babama PKK'dan tehdit mektubu geldi. Doğrudur. Ben de o

mektubu gördüm. Yalnız biz bunu o dönemde araştırdık. Mektup PKK merkezden değil, oradaki mahalli gerilla birimlerinden geldi. Kendilerine çıkar sağlamak için para istiyorlardı. Bunun üzerine Öcalan, babamdan para isteyenlerin infazını istedi. Fakat babam karşı çıktı. 'Benim için tek bir Kürt'ün bile kanı dökülmeyecek' diyerek. Bu mektubun bu dönemde yeniden gündeme getirilmiş olması bana çok tuhaf geliyor. PKK ile ilgili bir imaj yaratılmak isteniyorsa, bunu babam üzerinden yapmasınlar. Musa Anter hiçbir zaman PKK ya da başka birine yaranmaya çalışmadı. Kimseye de muhtaç olmadı. Şunu da söyleyeyim: Musa Anter, PKK'dan önce de vardı. PKK ile varolan, Kürt hareketindeki etki ve gücünü PKK'dan alan bir insan değildi. Bunların bilinmesini istiyorum. Aksi biz Anter ailesini çok yaralıyor."

12. Sayfa 196'da yer alan Örgüt üzerinden zenginleşenler bölümünde tamamen kulaktan duyma bilgilere dayanıldığı açıkça görülüyor. Gazeteciliğin temel kuralı olan 5n1k kuralına bile uyulmamış. Kim, nerede, ne zaman, nasıl, ne ve niçin sorularının hiçbirine cevap verecek bir değerlendirme yer almıyor. Tamamen kurgusal. "Duydum, sanıyorum" gibi ifadeler olgusal gerçeklik olarak raporda yer almış.

13. Sayfa 187'de ifade edilen kavramlar toplum mühendisliği yaklaşımını gösteriyor. Tamamen psiko sosyal açıklamalar temas, güdüleme, grup dinamiği...gibi kavramlar temel sorunun içsel dinamiklerini görmekten uzak.

14. Sayfa 211'de ifade edilen kimlik ve travma bölümünde kimlik hakları konusunda herhangi bir insan hakları kavramı kullanmazken veya uluslaşma tarihi üzerinde herhangi bir yorumda bulunmazken, tarihsel ve siyasal bağlamından kopuk bir değerlendirme sözkonusu.

15. Raporun olumlu unsurları:

Bütün bu eleştirilere karşın rapor sonuç bölümünde Kürt Sorunu'nda bir çözüm için imkanlar sunan kimi önerilerle, başlangıç öncülleri ve iltifat ettiği yorumlarla neredeyse çökmesine yol açtığı çalışmanın kendini kurtarmasına yardımcı oluyor.

Bu öneriler arasında şu başlıklar önem kazanıyor:

- Sorunun Partiler Üstü Bir Siyasi Mutabakatla Parlamento Çatısı Altında Ele Alınması, Demokratik Yöntemler ve Siyasi Zeminlerin Kullanılması
- Çözüm Atmosferi İçin Tüm Topluma Nüfuz Eden Bir Dilin Etkinliği
- Çözüm Sürecindeki Sorunlara Yaklaşım
- Özgürlüklerin Genişletilmesi
- Devletin Çözüm Yolunu Halkla Diyalogla Bulması
- Terörle Mücadelede Hukuk Dışı Uygulamaları Önlemek İçin Altyapının Geliştirilmesi
- Faili Meçhuller Komisyonu Kurulması
- Gerçeklerin Ortaya Çıkarılması İçin Komisyon Kurulması
- Faili Meçhullerle İlgili Zamanaşımı Engelinin Kaldırılması
- Sorunun Çözümüne Anayasal Katkının Sağlanması
- Travma Sonrası Sürecin İyi Yönetilmesi
- Kutuplaşmanın Önlenmesi ve Siyasi Mecraların İşlemesine İmkân Sağlayan Ortamın Yaratılması

- Çözüm İçin Aralanan Kapının ve Oluşan Fırsat Penceresinin İyi Değerlendirilmesi

Anayasa: Yeni Anayasa'da "Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, bütün kültürlerin demokratik bir şekilde varlığını ve kendini ifade etmesini kabul eder" hükmünün yer almasını, Türkiye'nin demokratikleşmesi ve Kürt Sorunu'nun barışçıl çözümünde ön açıcı bir yaklaşım olarak ele alınabilir. Kürt dili başta olmak üzere diğer diller ve kültürler önündeki engellerin kaldırılmasını, tekçi etnik referanslara dayalı "vatandaşlık" ve "ulus" kavramlarının demokratik bir tarzda yeniden tanımlanmasını yeni, demokratik ve sivil bir anayasa için temel ölçüt olarak ele alınabilir.

Hakikatleri araştırma Komisyonu: Raporda "Gerçeklerin Ortaya Çıkarılması İçin Komisyon Kurulması" başlığında ifade edilen bölüm daha önce çatışmalı süreçlerden çıkışta önemli bir toplumsal rol almış olan Hakikat ve Barış Komisyonlarını çağrıştırmaları nedeniyle raporun önemli bölümlerinden biri olarak ifade edilebilir.

Afrika, Latin Amerika ve bazı Asya ülkelerinde de başarılı örnekleri bulunan Hakikati Araştırma Komisyonlarının büyük siyasi dönüşümlerin yaşandığı geçiş dönemlerinde geçmişle yüzleşmek bakımından önemli bir yeri bulunmaktadır. Komisyonların temel işlevi, geçiş dönemindeki adalet arayışlarının güçlü bir şekilde ilerlemesi ve barışçıl bir geleceğin inşa edilebilmesi amacıyla geçmişte yaşanan kitlesel kıyımlar, ızdırap veren derin travmalar ve insan hakları ihlallerinin incelenmesine zemin hazırlamaktır. Dolayısıyla bu çalışmaların özünde adil bir yargı mekanizmasının kurulmasıyla birlikte, faillerin bulunması ve yargılanması ile mağdur ya da mağdur yakınlarının maddi ve manevi zararlarının karşılanması gibi iki temel meşruiyet alanı bulunmaktadır.

Ayrıca toplumdaki parçalanmayı önleyici ve uzlaşmaya dayalı birtakım çabaların gerçekleştirilmesi de hakikat arayışlarına yardımcı olur. Örneğin mağdurlar için anma günleri düzenlenmesiyle toplumsal hafızanın canlı tutulması mümkün olabildiği gibi, benzer ihlallerin tekrarlanmaması bakımından güvenlik güçlerinin ıslah edilmesi ve eğitilmesi de önleyicstratejiler olarak nitelendirilmektedir. Burada temel amaç, bir yandan adaletin tesis edilmesinde geçmişle hesaplaşırken, aynı zamanda toplumsal vicdanı rahatlatacak düzeyde bireyler arasındaki uzlaşma zemini oluşturmak ve böylece kalıcı bir barış ortamı sağlamaktır.

Türkiye'de kurulacak olan hakikatleri inceleme komisyonları ise Şu konuları çalışabilir;

- İnsan hakları ihlallerine neden olan yasal ve fiili uygulamaların tespit edilmesi
- Yaşanan ihlaller ve işlenen suçlar hakkında bağımsız ve etkin bir soruşturmanın sağlanması
- Sorumluların cezalandırılması için hukuki yaptırım gücünün kullanılması
- Mağdurlar veya mağdur yakınlarının zararlarının karşılanması
- Reform sürecinin ve toplumsal uzlaşmanın desteklenerek çatışma riskinin azaltılması
- Kalıcı barış ortamının oluşumu için tavsiyelerde bulunulması.

(<http://www.sde.org.tr/print.aspx?pageID=0&columnID=827&newsID=0>)

Yine komisyon raporunda ifade edilen faili meçhulleri inceleme komisyonu bu hakikatleri inceleme komisyonu içerisinde düşünülebilir. Komisyon çalışmaları sırasında insan hakları örgütleri tarafından ifade edilen “toplu mezarlar” bu komisyonun çalışmalarının ilk sırasında yer almalıdır.

Özetle, rapor sonucunda ulaştığı pek çok yararlı önlem ve öneri için başlangıcı ve ilerleyişi içinde “güvenlikçi”lere çok yüksek bir bedel ödeyerek, sağlayabileceği yararları minimize etmiş görünmektedir.

Ertuğrul KÜRKÜ
Mersin Milletvekili